

# НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ (ЕКОНОМІКА)

Унеможливити існування збиткових підприємств

Стаття є частиною дисертації автора на здобуття ступеня кандидата економічних наук. Автором аналізується стан внутрішньогалузевої конкуренції в транзитивній економіці України на прикладі підприємств легкої промисловості. Окреслені основні перепони, що заважають внутрішньогалузевому переливанню капіталу, та шляхи їх подолання.

**Ключові слова:** внутрішньогалузева конкуренція, X-ефективність, адаптивна ефективність, продуктивність праці, „нетипові“ підприємства, ринки з різними структурними передумовами конкурент, нерівні умови конкуренції, державна допомога, процедура банкрутства



**Юлія РОСЕЦЬКА,**

асистент кафедри Загальної економічної теорії Одеського державного економічного університету

## Аналіз стану внутрішньогалузевої конкуренції в Україні на прикладі підприємств легкої промисловості

The article is a part of the author's thesis for the achievement of Candidate of Economic Sciences degree. The author analyzes the status of intraindustrial competition in the transitive economy of Ukraine based on the companies of light industry. The major obstacles are outlined which hinder the intraindustrial floating of capital, as well as the ways of their overcoming.

**Key words:** intraindustrial competition, X-efficiency, adaptive efficiency, labor productivity, „atypical“ companies, markets with different structured preconditions of competition, unequal conditions of competition, public relief, bankruptcy procedure.

З агальновідомо, що рівень розвитку конкуренції є індикатором стану розвитку ринкової економіки. Важливого значення в якості такого індикатора набуває механізм внутрішньогалузевої конкуренції, адже саме вона виступає як головний двигун розвитку виробничих сил, науково-технічного прогресу та підвищення суспільного добробуту.

Під внутрішньогалузевою конкуренцією в економічній літературі розуміють боротьбу між товаровиробниками, що діють в одній галузі народного господарства, поєднану технологічною близькістю пропонованих товарів, певною однорідністю споживчого попиту, а також змагальністю між низкою субститутів, поєднаних зазначеними обставинами. Результатом такої боротьби є перетворення окремих індивідуальних вартостей на єдину ринкову вартість. Механізм внутрішньогалузевої конкуренції сприяє зниженню витрат виробництва, впровадженню досягнень науки й техніки, штовхає підприємців до удосконалення виробництва і, відповідним чином, стимулює НТП. Отже, можна стверджувати, що внутрішньогалузева конкуренція — це двигун інновацій, оскільки вона спроможна забезпечити інноваційний шлях розвитку. Саме цим обумовлюється актуальність теми дослідження.

# НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ (ЕКОНОМІКА)

## Унеможливити існування збиткових підприємств

/Внутрішньогалузева конкуренція є головним двигуном розвитку виробничих сил, науково-технічного прогресу та підвищення суспільного добробуту/

Таблиця 1

### Загальна характеристика стану легкої промисловості в Україні<sup>1</sup>

Показник	2001	2002	2003	2004
Індекси обсягу продукції галузі (% до попереднього року)	113,8	100,4	104,0	113,6
Частка в загальному обсязі прямих іноземних інвестицій (%)				3,1
Частка інвестиції в основний капітал у загальному обсязі інвестицій (%)	1,2	1,0	1,3	1,3
Індекси інвестицій в основний капітал (% до попереднього року)	89,2	86,7	174,3	121,6
Частка малих підприємств у загальній кількості підприємств (%)	81,0	83,7	86,4	86,5
Частка малих підприємств у загальному обсязі реалізованої продукції (%)	11,1	12,2	13,4	11,8

На жаль, у сучасній економічній літературі не приділяється достатньо уваги аналізу внутрішньогалузевої конкуренції. Зокрема, практично відсутні спроби дослідити внутрішньогалузевий рух капіталу в сучасній економіці України. На нашу думку, аналіз стану внутрішньогалузевої конкуренції спроможний розкрити особливості функціонування капіталу в трансформаційній економіці нашої країни та окреслити основні перепони на шляху розвитку конкурентних відносин.

Аналіз проведених раніше досліджень дозволяє стверджувати, що в якості показника внутрішньогалузевої конкуренції може виступати рівень досягнутої Х-ефективності, тобто ефективності використання ресурсів та адаптивної ефективності, тобто ефективності створення нових ресурсів. Дослідження стану сільгоспідприємств та харчової промисловості в Україні, проведені Черненком С. О., свідчать, що найбільш гострою проблемою є неефективність використання ресурсів, тобто Х-неефективність підприємств. Її ознакою, зокрема, є істотна відмінність у продуктивності праці між підприємствами, що діють на однакових або аналогічних товарних ринках зі структурою, близькою до конкурентної, та реалізують товари за встановленими ринком однаковими або аналогічними цінами [1, с. 96 — 111].

Для аналізу стану внутрішньогалузевої конкуренції нами була обрана легка промисловість. Це обумовлено наступними факторами: по-перше, легка промисловість є потенційно конкурентною галуззю; по-друге, у реальній дійсності вона представлена ринками з різними структурними передумовами конкуренції.

<sup>1</sup> Складено нами за даними: Статистичний щорічник України за 2004 рік. - К.: Державний комітет статистики України, 2005. - С. 109.

Головною метою нашої статті є аналіз стану внутрішньогалузевої конкуренції в транзитивній економіці України на прикладі підприємств легкої промисловості. Про розвиток внутрішньогалузевої конкуренції, на нашу думку, можна судити за такими показниками, як частка малих підприємств у загальній кількості підприємств та в загальному обсязі реалізованої продукції; рівень інвестицій в основний капітал; частка рентабельних та збиткових підприємств у галузі; рівень продуктивності праці, тобто обсяг реалізованої продукції, робіт, послуг на одного працівника. Відповідно, розкриття означених вище питань є основними завданнями нашої статті.

Характеризуючи стан підприємств легкої промисловості, зазначимо, що індекси обсягу продукції легкої промисловості протягом 2001 — 2004 рр. мали тенденцію до зростання, виключенням став 2002 рік. Незважаючи на це, загальні обсяги виробництва за роки незалежності впали до рівня післявоєнних років! Як свідчать проведені раніше дослідження, такий стан обумовлюється причинами об'єктивного та суб'єктивного характеру: відсутністю доступу до відповідних фінансових ресурсів для цілей рекапіталізації, нестачею кваліфікованого персоналу, нерозумінням вимог ринку експорту, необізнаністю щодо ринкової кон'юнктури, низькою якістю тканини й аксесуарів, застарілими технологіями [2, с. 69 — 70].

Як свідчать дані табл. 1, загальна кількість підприємств легкої промисловості, у тому числі малих підприємств, протягом 2001 — 2004 рр. мала тенденцію до зростання. Так, частка малих підприємств у загальній кількості промислових підприємств легкої промисловості збільшилася з 81,0 % до 86,5 % та відповідала загальнопромислому рівню (82,5 %), що є позитивною

# НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ (ЕКОНОМІКА)

## Унеможливити існування збиткових підприємств

/Механізм внутрішньогалузевої конкуренції сприяє зниженню витрат виробництва, впровадженню досягнень науки й техніки, штовхає підприємств до удосконалення виробництва і, відповідним чином, стимулює НТП/

Таблиця 2

### Частки різних груп підприємств легкої промисловості України в обсязі реалізованої продукції, чисельності працівників, інвестицій у 2004 році

Групи підприємств	Підгрупи	Продуктивність праці, тис. грн	Частка в кількості підприємств (%)	Частка в обсязі виробництва (%)	Частка в чисельності робітників (%)	Частка у фонді оплати праці (%)	% прибуткових підприємств	% збиткових підприємств	Рентабельність операційної діяльності	Частка в обсязі валових капітальних інвестицій	Частка в обсязі амортизаційних відшкодувань
I	1	до 5	21,8	0,7	6,5	3,0	35,1	64,9	-47,9	1,8	5,9
	2	5-10	23,7	6,0	21,0	15,5	41,6	58,4	-10,3	4,6	10,5
II	3	10-20	25,6	20,7	41,0	42,5	58,2	41,8	-4,9	23,5	27,2
	4	20-30	9,4	10,7	12,0	14,8	58,9	41,1	-3,0	9,7	10,7
II	5	30-40	4,9	5,7	4,7	5,9	59,6	40,4	4,9	8,4	6,1
	6	40-50	3,0	7,5	4,9	5,6	58,6	41,4	2,2	9,6	6,7
IV	7	50-100	5,2	13,1	5,6	6,8	76,0	24,0	5,4	11,9	9,1
	8	100-500	5,2	23,3	3,9	5,7	72,0	28,0	2,1	11,8	19,8
V	9	понад 500	0,9	12,2	0,4	0,4	88,9	11,1	2,0	18,7	4,1
		Усього	100,0	100,0	100,0	100,0	51,3	48,7	-0,9	100,0	100,0

передумовою для розвитку внутрішньогалузевої конкуренції.

Про розвиток внутрішньогалузевої конкуренції свідчить також частка малих підприємств в обсязі реалізованої продукції. У середньому за досліджуваній період вона склала 12,13 %, що виводить легку промисловість на 3-тє місце серед галузей промисловості. Слід зазначити, що величина даного показника свідчить про більшу ефективність малого бізнесу в легкій промисловості порівняно із загальнопромисловим рівнем (2,9 %).

Частка підприємств легкої промисловості в прямих іноземних інвестиціях у 2004 р. склала 3,1 %, що є одним з найнижчих показників у цілому в промисловості. Рівень інвестиції в основний капітал протягом 2001 — 2004 рр. залишався на найнижчому рівні серед інших галузей, хоча індекси інвестицій в основний капітал мали тенденцію до зростання й у 2004 р. досягли середнього промислового рівня. Ці дані свідчать про незначний інвестиційний потенціал галузей легкої промисловості та незначну адаптивну ефективність, тобто ефективність створення нових ресурсів.

Для аналізу стану внутрішньогалузевої конкуренції в легкій промисловості України на

основі знеособлених матеріалів статистичної звітності за формою 1 — Підприємництво — нами був розрахований рівень продуктивності праці, тобто обсяг реалізованої продукції, робіт, послуг (без ПДВ, акцизу) на одного працівника у 2004 році. Виходячи з розрахованого рівня продуктивності праці, усі підприємства галузі були розбиті на 9 підгруп. По кожній підгрупі були розраховані найважливіші показники, представлені в табл. 2. При аналізі цих даних можна дійти висновку про існування декількох груп підприємств, істотно відмінних між собою.

До I групи з обсягом реалізації менше 10 тис. грн. на одного працівника відносяться 45,5 % підприємств. Хоча на них зайнято 27,5 % загальної чисельності працівників, вони забезпечують лише 6,7 % обсягу реалізованої продукції. Переважна частина підприємств групи є збитковими, при цьому на них припадає більше половини усіх збитків галузі. Частка в обсязі валових капітальних інвестицій у 2004 р. була критично малою - лише 6,4 %, хоча в багатьох із них нараховані певні кошти амортизаційного фонду. Рентабельність операційної діяльності підприємств є від'ємною та складає -47,9 та -10,3 %, відповідно, для 1 та 2 підгруп.

# НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ (ЕКОНОМІКА)

## Унеможливити існування збиткових підприємств

/Інвестиції в основний капітал протягом останніх років залишалися в легкій промисловості на найнижчому, порівняно з іншими галузями, рівні/

Підприємства II групи з обсягом реалізації на одного зайнятого 10 — 30 тис. грн можна назвати «середняками». До цієї групи відносяться 35,0 % підприємств, більше половини працівників - 53,0 % та 31,4 % обсягу реалізованої продукції. Більш висока ефективність виробництва призводить до значного зростання прибутків, хоча значна частина підприємств все ще залишаються збитковими. Рентабельність операційної діяльності підприємств групи залишається від'ємною: -4,9 та -3,0 %, відповідно, для 3 та 4 підгруп. Частка в обсязі валових капітальних інвестицій є найвищою серед інших груп підприємств та складає 33,2 відсотка.

До III групи з обсягом реалізації на одного працівника 30 — 50 тис. грн належить 7,9 % підприємств. Групі притаманна відносно невелика частка в кількості робітників (9,6 %) та обсязі виробництва (13,2 %). Незважаючи на переважну більшість прибуткових підприємств та додатній рівень рентабельності (4,9 % та 2,2 %, відповідно, для підприємств 5 та 6 підгруп) частка цієї групи в обсязі валових інвестицій та амортизаційних відшкодувань незначна (18,0 % та 12,8 %, відповідно, для підприємств 5 та 6 підгруп).

Підприємства IV групи з обсягами реалізації 50 — 500 тис. грн на одного зайнятого, характеризуються найвищою ефективністю. Незважаючи на те, що підприємства групи займають лише 10,4 % у кількості усіх підприємств галузі та 9,5 % — у кількості робітників, їх частка в

загальному обсязі виробництва складає 36,4 відсотка! Про економічну ефективність таких підприємств свідчать показники рентабельності та частки в обсязі валових інвестицій. Отже, підприємства саме IV групи опинилися в найкращих умовах господарювання, що дозволяє їм витримувати конкурентну боротьбу.

Підприємства V групи з обсягом реалізації на одного працівника понад 500 тис. грн, як правило, є монополістами або домінуючими фірмами в певному сегменті галузі. Їх частка в кількості підприємств (0,9 %) та чисельності робітників (0,4 %) незрівнянна з їх часткою в галузевому обсязі виробництва (12,2 %). Інші показники діяльності також свідчать про високу ефективність підприємств групи. Слід зазначити, що в даній групі присутні «нетипові» підприємства, визначальною характеристикою яких є надзвичайно високі «офіційні» обсяги виробництва, що не співвідносяться з іншими показниками, особливо з чисельністю зайнятих працівників.

Вперше на наявність подібних підприємств в економіці України звернула увагу І. Крючкова. Дослідження, проведені І. Крючковою, свідчать, що більшість з таких нетипових підприємств є своєрідними „каналами” для переливу доходів від великих та середніх підприємств або учасниками схем відтоку капіталу. Причому, якщо у 2001 р. “нетиповими” підприємствами з продуктивністю праці більше 500 тис. грн було вироблено 13,8 загального обсягу виробництва

Таблиця 3

Частки ринків легкої промисловості з різними структурними передумовами конкуренції у 2000 — 2003 роках

№ з/п	КВЕД	Вид діяльності	Рік	Частка в обсязі виробництва (%)			
				Чиста монополія	Ринки з ознаками домінування підприємств	Жорстка олігополія	Ринки з конкурентною структурою
1	17	Текстильна промисловість	2000	28,4	47,1	5,4	19,2
			2002	0,1	57,7	7,0	35,3
			2003	5,2	37,8	18,8	38,2
2	18	Виробництво готового одягу та хутра	2000	0,0	8,5	0,0	91,5
			2002	0,0	6,8	0,0	93,2
			2003	0,0	0,9	6,7	92,4
3	19	Виробництво шкіри та шкіряного взуття	2000	0,0	0,0	57,6	42,4
			2002	0,0	0,0	57,1	42,9
			2003	0,0	0,0	51,3	48,7

# НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ (ЕКОНОМІКА)

## Унеможливити існування збиткових підприємств

/Інституційне середовище, в якому діють підприємства України, не дозволяє ефективним підприємствам витіснити або поглинути своїх менш продуктивних конкурентів/

з використанням 0,3 % від середньооблікової чисельності всіх зайнятих, то у 2003 році ці показники становили 16,9 % та 0,5 % відповідно [3, с. 102]. Про те, що такі підприємства використовуються передусім у схемах, які дозволяють мінімізувати податки, свідчить той факт, що в них, звичайно, зайнято одну або кілька осіб та вони майже ніколи не здійснюють інвестування.

Отже, аналіз підприємств легкої промисловості демонструє надмірну полярність серед підприємств галузі. Переважаюча кількість підприємств (80,5 %), що зосереджує, відповідно, 80,5 % робітників, виробляє лише 38,1 % обсягу виробництва, демонструє від'ємний рівень рентабельності, низьку продуктивність праці та надмірну частку збанкрутілих підприємств. Водночас, існує невелика частка підприємств (11,3 %), що зосереджує лише 9,9 % зайнятих, проте виробляє 48,6 % галузевого обсягу виробництва. У даній групі переважають рентабельні підприємства.

Така полярність свідчить про неоднорідність підприємств легкої промисловості та наявність всередині неї ринків з різними структурними передумовами конкуренції. Дійсно, легка промисловість не є однорідною. За класифікатором видів економічної діяльності (КВЕД) вона складається з текстильної промисловості, виробництва готового одягу та хутра й виробництва

шкіри та шкіряного взуття. Кожний із секторів легкої промисловості характеризується власним співвідношенням часток ринків із різними структурними передумовами конкуренції (табл. 3).

Аналіз часток ринків із різними структурними передумовами конкуренції свідчить, що в структурі текстильної промисловості переважають ринки з ознаками домінування підприємств; у виробництві готового одягу та хутра - ринки з конкурентною структурою; у виробництві шкіри та шкіряного взуття - ринки з жорсткою олігополією та ринки з конкурентною структурою. Спробуємо проаналізувати діяльність підприємств всередині більш дрібних видів економічної діяльності. Для аналізу нами були обрані бавовнопрядіння та виробництво верхнього одягу.

Враховуючи обсяги виробництва та частки найбільших виробників на загальнодержавних ринках бавовнопрядіння та згідно з Методикою визначення монопольного становища АМКУ, бавовнопрядіння можна віднести до ринків з домінуванням однієї фірми, коли частка найбільшого підприємства перевищує 35 %, але менша 90 %, у той час як виробництво верхнього одягу - до ринків з конкурентною структурою (табл. 4).

Аналізуючи стан бавовнопрядіння за розрахованими показниками продуктивності праці

Таблиця 4

### Обсяги виробництва та частки найбільших виробників на загальнодержавних ринках бавовнопрядіння та виробництва верхнього одягу у 2003-2004 роках

БАВОВНОПРЯДІННЯ							
Рік	Обсяги виробництва продукції, робіт, послуг у діючих цінах (без ПДВ, акцизу), тис. грн				Частка найбільших виробників, %		
	Всього	найбільших виробників					
		1	3	5	1	3	5
2003	72639,1	35514,7	60056,6	65361,3	48,9	82,7	90,0
2004	94746,3	59148,6	83681,3	89198,0	62,4	88,3	94,1
ВИРОБНИЦТВО ВЕРХНЬОГО ОДЯГУ							
Рік	Обсяги виробництва продукції, робіт, послуг у діючих цінах (без ПДВ, акцизу), тис. грн				Частка найбільших виробників, %		
	Всього	найбільших виробників					
		1	3	5	1	3	5
2003	892488,7	33468,0	86801,0	126731,4	3,8	9,7	14,2
2004	975988,0	40631,0	103949,0	156063,9	4,2	10,7	16,0

# НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ (ЕКОНОМІКА)

## Унеможливити існування збиткових підприємств

/У цілому, у легкій промисловості  
України створено умови для розвитку  
внутрішньогалузевої конкуренції/

нами було виділено декілька груп підприємств, істотно відмінних між собою (табл. 5).

До I групи ми віднесли 53,4 % підприємств з обсягом реалізації менше 20 тис. грн. на одного працівника. У цілому вони забезпечують зайнятості 70,3 % загальної чисельності працівників, проте виробляють лише 24,8 % обсягу реалізованої продукції. Практично всі підприємства групи є збитковими. Частка в обсязі валових капітальних інвестицій у 2004 р. була незначною (18,3 %), особливо порівняно з кількістю нарахованих коштів амортизаційного фонду.

Підприємства II групи з обсягом реалізації на одного зайнятого 20 — 50 тис. грн. можна назвати «великими». Саме на цю групу припадає три з п'яти найбільших виробників галузі. Групі належать 26,7 % підприємств та 8,0 % працівників, що виробляють 12,0 % обсягу реалізованої продукції. Більш висока ефективність виробництва призводить до значного зростання прибутків і підвищення рівня рентабельності, хоча він все ще залишається від'ємним -0,7 відсотка. У групі переважають прибуткові підприємства. Частка в обсязі валових капітальних інвестицій є значно вищою, порівняно з I групою, та складає 30,2 %, проте частка в обсязі амортизаційних відрахувань залишається на рівні 0,6 відсотка.

Підприємства III групи з обсягом виробництва 50 — 100 тис. грн. на одного працюючого, у цілому, виробляють 63,1 % обсягу виробництва галузі та зосереджують 21,7 % чисельності зайнятих. Вони є виключно прибутковими та

рентабельними. Проте, зазначимо, що з 3-х підприємств групи, 2 - є нетиповими, про які йшла мова вище. Для них характерна висока продуктивність (70 тис. грн. на одну особу) при зайнятості від 1 до 7 осіб та повної відсутності валових капітальних інвестицій.

Розглянемо ситуацію, що склалася у виробництві верхнього одягу (табл. 6).

До I групи з обсягом реалізації до 10 тис. грн. на одного працівника належать 55,8 % підприємств, що виробляють 13,9 % загального обсягу виробництва галузі та забезпечують робочими місцями 30,7 % працівників. Групі притаманна велика частка збиткових підприємств, що негативно вплинуло на рентабельність операційної діяльності -32,5 та -4,4 %, відповідно, для підприємств 1 та 2 підгрупи. Частка в обсязі валових капітальних інвестицій та амортизаційних відрахувань у 2004 р. була незначною - 11,0 % та 19,2 % відповідно.

Підприємства II групи з обсягом реалізації на одного зайнятого 10 — 30 тис. грн. можна назвати „сталим стрижнем” галузі. Саме на цю групу припадає три з п'яти найбільших виробників галузі. Дійсно, до цієї групи належать 36,0 % підприємств, на яких зайнято 62,4 % працівників, що в сукупності надають 64,7 % обсягу виробництва. Більш висока ефективність виробництва призводить до значного зростання прибутків і підвищення рівня рентабельності - 6,9 % та 4,3 %, відповідно, для 3 та 4 підгруп. Група акумулює 75,8 % валових капітальних

Таблиця 5

### Частки різних груп підприємств бавовнопрядіння в обсязі реалізованої продукції, чисельності працівників, інвестиціях у 2004 році

Групи підприємств	Підгрупи	Продуктивність праці, тис. грн	Частка в кількості підприємств (%)	Частка в обсязі виробництва (%)	Частка в чисельності робітників (%)	Частка у фонді оплати праці (%)	% прибуткових підприємств	% збиткових підприємств	Рентабельність операційної діяльності	Частка в обсязі валових капітальних інвестицій	Частка в обсязі амортизаційних відшкодувань
I	1	до 5	26,7	0,4	5,1	3,7	25,0	75,0	-91,8	0,0	41,4
	2	5-10	20,0	23,1	62,5	52,9	0,0	100,0	-30,7	15,6	44,1
	3	10-30	6,7	1,3	2,7	2,4	0,0	100,0	-16,3	2,7	1,9
II	4	30-50	26,7	12,0	8,0	8,8	75,0	25,0	-0,7	30,2	0,6
III	5	50-100	20,0	63,1	21,7	32,1	100,0	0,0	4,6	51,5	12,0
		Усього	100,0	100,0	100,0	100,0	46,7	53,3	-11,4	100,0	100,0

# НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ (ЕКОНОМІКА)

## Унеможливити існування збиткових підприємств

/У результаті нерівних умов конкуренції ефективні компанії нерідко переживають фінансові труднощі, у той час як їх менш продуктивні суперники процвітають/

інвестицій та 66,7 % амортизаційних відрахувань галузі. Проте не слід забувати про 55,5 % збиткових підприємств!

III група з обсягом виробництва 50 — 100 тис. грн. на одного працюючого, є незначною за кількістю підприємств (6,9 %), що виробляють 18,8 % обсягу галузевого виробництва та зосереджують 6,8 % чисельності зайнятих. За своїм характером підприємства III групи близькі до другої - вони є виключно прибутковими та рентабельними: частка в обсязі валових капітальних інвестицій протягом 2004 р. склала 12,4 %, а частка в амортизаційних відшкодуваннях - 11,8 відсотка. Два з п'яти найбільших виробників верхнього одягу належать до даної групи.

IV група підприємств, незважаючи на високу продуктивність праці, характеризується незначним обсягом валових капітальних інвестицій, що свідчить про незацікавленість у подальшому розвитку власних підприємств. Дана група налічує певну кількість нетипових підприємств, для яких характерна висока продуктивність - близько 500 тис. грн. на одного зайнятого та незначна зайнятість - 4 — 8 працівників.

Проведений аналіз свідчить, що в цілому в легкій промисловості України створено умови для розвитку внутрішньогалузевої конкуренції. Це підтверджує велика кількість підприємств у галузі та зростання частки підприємств МСБ. Зокрема, аналіз сфери виробництва верхнього одягу на прикладі другої групи підприємств свідчить про формування міцного середнього рівня, що повинен сформуватися на ринках з конкурентною структурою, та є ознакою внутрішньогалузевої конкуренції. У той час, як у бавовнопрядінні такої ситуації не спостерігається.

Також, як у секторах з конкурентною структурою, так і в секторах з ознаками домінування підприємств існує велика кількість збанкрутілих підприємств, на яких працює переважна кількість працівників. Такий стан речей демонструє X-неефективність українських підприємств легкої промисловості. Теоретично, механізм внутрішньогалузевої конкуренції повинен призвести до ліквідації таких підприємств, утім, на практиці, вони існують. До того ж, інвестиції в основний капітал протягом останніх років залишалися на найнижчому, порівняно з іншими галузями, рівні. Це підкреслює незнач

ний інвестиційний потенціал галузі та низьку адаптивну ефективність підприємств.

На нашу думку, існує ряд факторів, що спотворює механізм внутрішньогалузевої конкуренції в Україні, підтримує існування X-неефективних підприємств та перешкоджає ефективному господарюванню у галузі. До таких факторів ми віднесли недосконалість інституційного середовища в Україні, що призводить до створення нерівних умов конкуренції, існування державної допомоги галузям промисловості та неефективності процедури банкрутства.

Дійсно, інституційне середовище, в якому діють підприємства України, не дозволяє ефективним підприємствам витіснити або поглинути своїх менш продуктивних конкурентів. Більш того, у результаті нерівних умов конкуренції ефективні компанії нерідко переживають фінансові труднощі, у той час, як їх менш продуктивні суперники процвітають. Зазвичай нерівність умов конкуренції викликана спрямованістю органів влади вирішити соціальні проблеми, корупцією або нестачею економічної інформації та знань [4, с. 3 — 26]. У промисловості регіональні органи влади надають неефективним підприємствам приховані субсидії за рахунок місцевого бюджету. Ціль таких субсидій - попередження закриття підприємств та зростання безробіття. Однак, у результаті відносний рівень витрат ефективних компаній стає вищим і вони позбавляються можливостей інвестування коштів у розвиток підприємства. Більше того, нерівні умови конкуренції на галузевому рівні сприяють створенню макроекономічної нестабільності, бо призводять до скорочення бюджетних доходів та зростання видатків.

У розвинутих країнах відсів неефективних підприємств регламентується законами про банкрутство. Ефективне законодавство про банкрутство є вкрай важливим елементом ринкової економіки з двох головних причин. По-перше, воно встановлює належні стимули для ефективної діяльності підприємств через загрозу втратити власність у випадку збиткового виробництва. По-друге, воно забезпечує найефективніше використання активів підприємства у випадку невиконання його зобов'язань [5, с. 14-15]. Законодавство про банкрутство передбачає, що власник капіталу може виступати ініціатором банкрутства у випадку, коли

# НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ (ЕКОНОМІКА)

## Унеможливити існування збиткових підприємств

/Допомога нежиттєздатним підприємствам руйнує конкуренцію/

Таблиця 6

**Частки різних груп підприємств у виробництві верхнього одягу у 2004 році**

Групи підприємств	Підгрупи	Продуктивність праці, тис. грн	Частка в кількості підприємств (%)	Частка в обсязі виробництва (%)	Частка в чисельності робітників (%)	Частка у фонді оплати праці (%)	% прибуткових підприємств	% збиткових підприємств	Рентабельність операційної діяльності	Частка в обсязі валових капітальних інвестицій	Частка в амортизаційних відшкодуваннях
I	1	до 5	22,9	1,1	5,5	2,1	22,5	77,5	-32,5	2,2	2,9
	2	5-10	32,9	12,8	25,2	17,9	45,2	54,8	-4,4	8,8	16,3
II	3	10-20	30,3	48,4	51,7	56,3	74,5	25,5	6,9	63,4	53,5
	4	20-30	5,7	16,3	10,7	15,9	70,0	30,0	4,3	12,9	13,2
III	5	30-40	2,9	7,2	3,4	5,3	60,0	40,0	12,0	3,9	5,4
	6	40-50	1,7	4,4	1,6	1,0	50,0	50,0	0,5	1,8	1,7
	7	50-100	2,3	7,2	1,8	1,3	75,0	25,0	3,3	6,7	4,7
IV	8	100-500	1,1	2,4	0,2	0,2	100,0	0,0	6,1	0,1	2,2
	9	понад 500	0,3	0,4	0,0	0,0	100,0	0,0	3,3	0,2	0,2
		Усього	100,0	100,0	100,0	100,0	52,3	47,7	4,0	100,0	100,0

розпочався системний спад економічних показників. Відповідні українські закони не несуть у собі такої функції, тому необхідно знайти шляхи та унеможливити існування збиткових підприємств.

В Україні існування збанкрутілих підприємств все ще продовжується. Такий стан речей спостерігається не лише в легкій промисловості, а в цілому в промисловому виробництві України<sup>2</sup>. Часто аргументом проти процедур банкрутства виступають побоювання істотних звільнень. Проте, на нашу думку, такі міркування є недостатніми, адже витрати на підтримання нежиттєздатних підприємств є дуже високими, зазвичай за рахунок платників податків, причому така підтримка не гарантує збереження робочих місць.

Більше того, небажання використовувати процедури банкрутства забезпечує недостатні стимули для підприємств у плані поліпшення виробничих процесів та підвищує ризики для кредиторів. Нарешті, допомога нежиттєздатним підприємствам руйнує конкуренцію, оскільки

вона карає всіх тих, хто довів свою ефективність раніше [5, с. 14-15].

Таким чином, комплекс заходів, спрямований на покращення інституційного середовища в Україні, а саме: впорядкування надання державної допомоги окремим підприємствам, створення рівних умов конкуренції для господарюючих суб'єктів, вдосконалення процедури банкрутства суб'єктів підприємницької діяльності сприятиме в подальшому посиленню внутрішньогалузевої конкуренції в транзитивній економіці, підвищенню ефективності використання та створенню нових ресурсів, впровадженню інноваційного шляху розвитку, вирішенню важливих економічних та соціальних завдань. В

### ЛІТЕРАТУРА:

### ВІСНИК

1. **Черненко С. О.** Конкуренція та ефективність товарних ринків в Україні: Монографія. - К: КНТЕУ, 2006. - 171 с.
2. **Україна:** конкурування у світовій економіці. Стратегія успіху / Агентство США з міжнародного розвитку (АМР США). Регіональна місія АМР США в Україні, Білорусі та Молдові, 2005. - 179 с. // [www.bizpro.org.ua](http://www.bizpro.org.ua)
3. **Крючкова І. В.** Структурні чинники розвитку економіки України. - К.: Наукова думка, 2004. - 317 с.
4. **Воронов Ю. П., Ханін Г. И.** Для экономического роста в России нет непреодолимых препятствий // ЭКО. - 2001. - № 3. - С. 3 - 26.
5. **Розвиток внутрішніх ринків в Україні:** добробут завдяки конкуренції. - К.: Альфа-Принт, 2003. - 89 с.

<sup>2</sup> Так, за даними Держкомстату України, рентабельність операційної діяльності промислових підприємств у 2003 р. становила 3,3 %, а частка збиткових підприємств – 40 відсотків. Див.: Статистичний щорічник України за 2004 рік. - К.: Державний комітет статистики України. 2005.